

УДК 35

П. В. ВОРОНА, А. М. МУЧНИК

**ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ
ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРИЯННЯ РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ
(зарубіжний досвід)**

На прикладі Ізраїлю проаналізовано механізми державної підтримки малого і середнього бізнесу як складову ефективної політики соціально-економічного розвитку. Розглянуто основні інституції, що сприяють політиці розвитку підприємництва на державному рівні.

In the article examined mechanisms of state support of small and middle business, as a constituent of effective policy of socio-economic development on the example of Israel. Basic institucii which are instrumental in the policy of state assistance development of enterprise at state level is examined.

Значення дрібного приватного підприємництва не зводиться лише до його кількісних параметрів. За рахунок своєї масовості, конкурентного середовища й особливої внутрішньої організації воно підсилює динамізм економіки, підвищує її стійкість до перепадів внутрішньої та зовнішньої господарської кон'юнктури. Завдяки зазвичай добрій керованості, маневровості, обмеженій кількості адміністративного персоналу невеликі компанії забезпечують високу пристосованість структури, обсягу та якісних характеристик виробництва і споживання до мінливості ринку. Масовий дрібний бізнес наділяє товарну операцію суб'єктивністю людського контакту, персоніфікує її, тим самим ставлячи товарно-грошовий обіг під контроль громадськості, сприяє місцевому розвитку. Значно вищий рівень конкуренції в малому і середньому бізнесі стимулює підприємців до підвищення ефективності виробництва, у тому числі шляхом упровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Одним із чинників ефективного становлення економічної системи Ізраїлю є державне стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу. До цього сектора економіки належать виробничі та невиробничі структури, що налічують від одного до ста працівників. Обсяги продажу малого бізнесу в країні складають до 5 млн, а середнього – до 20 млн дол. За даними Управління у справах малого і середнього бізнесу (далі – Управління), на цей час в Ізраїлі діють 400 тис. малих і середніх підприємств – 96 % від загальної кількості ізраїльських підприємств. У малому і середньому бізнесі в Ізраїлі зайнято 55 % населення, що працює. Їхня частка виробленої продукції у валовому продукті країни досягає 40 %, що складає 3,8 млрд доларів промислового експорту. У розвинених країнах на 1000 людей припадає від 40 до 72 малих і середніх підприємств, а в Ізраїлі – 60. У країні є близько 2 тис. малих і середніх підприємств (18 % від усіх промислових підприємств), на яких працює 26 % загальної кількості працівників, зайнятих у промисловому секторі. Обсяг виторгу від реалізації продукції в 2007 р. склав 19 % від усього обсягу виторгу

промислової продукції, а експорт – 11 % від усього промислового експорту [1, с. 9–11]. В який спосіб держава домоглася таких успіхів? Етапи цього шляху, досвід побудови національного господарства є досить важливим і повчальним для реалій України, де проблеми становлення, особливо малого бізнесу, є фактично проблемами економічного зростання країни, і тому тема дослідження достатньо актуальна.

Останнім часом вивчення зарубіжного досвіду, шляхів економічного зростання зарубіжних країни є стратегічною темою наукових досліджень. Вагомий внесок тут належить єврейським вченим. Особливості економіки кризь призму політичних подій досліджували Дан Гиланді та Е. Берглес, проблеми політизованої економіки – І. Ахароні, особливості розвитку оборонної промисловості – Х. Баркай, питання економічного зростання і втручання в економіку А. Дорон, питання економічної і соціальної нерівності – П. Гінор, Е. Берглес, військово-промислової інфраструктури країни – І. Пері, А. Нойбах, питання приватизації – Е. Шишинський, З. Рефуа. Загальні проблеми розвитку та становлення державності Ізраїлю розглядали також російські вчені І. Звягельська, Т. Карасова, А. Федорченко, а сучасні соціальні тенденції та етнічні стосунки ізраїльського суспільства – А. Епштейн, Е. Полноська.

Прорив у розвитку ізраїльського науково-технічного комплексу був забезпечений, в основному, невеликими приватними фірмами, що займалися розробленням та освоєнням технологій наукомісткої продукції. Це сталося завдяки системі державної підтримки малого і середнього бізнесу, що в усьому світі розглядається як чинник, котрий стимулює зростання зайнятості й розвиток економіки (рисунок). Саме це стало причиною розширення діяльності міжнародних організацій, що функціонують у галузі малого і середнього бізнесу, зміцнення контактів між ними. Державні інституції підтримки малого і середнього бізнесу в країні представлені масою структур.

Вищезазначене Управління розробило програму міжнародної діяльності, яка включає: встановлення дружніх взаємин і підписання спільних договорів у цілях підтримки малого і середнього бізнесу; обмін делегаціями; просування спільних проєктів, що розробляються фахівцями Ізраїлю і сусідніх країн; участь у міжнародних конгресах і конференціях з питань підтримки і розвитку малого і середнього бізнесу, діяльність у межах регіональних систем (OECD-FEED, MEDAPME), мета яких – обмін інформацією про інструменти підтримки малого і середнього бізнесу як найбільш динамічного сектора економіки, що швидко розвивається.

Управління було створено як установу, покликану розробити політику підтримки малого бізнесу і проводити її в життя. Частина цієї політики – координація роботи всіх ланок, задіяних у галузі малого бізнесу, і всестороння підтримка підприємців-початківців. Управління утворене за ініціативою міністерства промисловості і торгівлі відповідно до рекомендацій Суспільної комісії з проблем малого бізнесу. Засновниками Управління виступили урядові установи (канцелярія глави уряду та міністерства промисловості і торгівлі, фінансів, абсорбції, туризму тощо), економічні організації, у тому числі Асоціація промисловців, Федерація торговельних палат Ізраїлю, Союз промисловців і ремісників, Асоціація приватних підприємців, громадські організації, що здійснюють підтримку підприємництва і малого бізнесу, а також бізнесмени і громадські діячі.

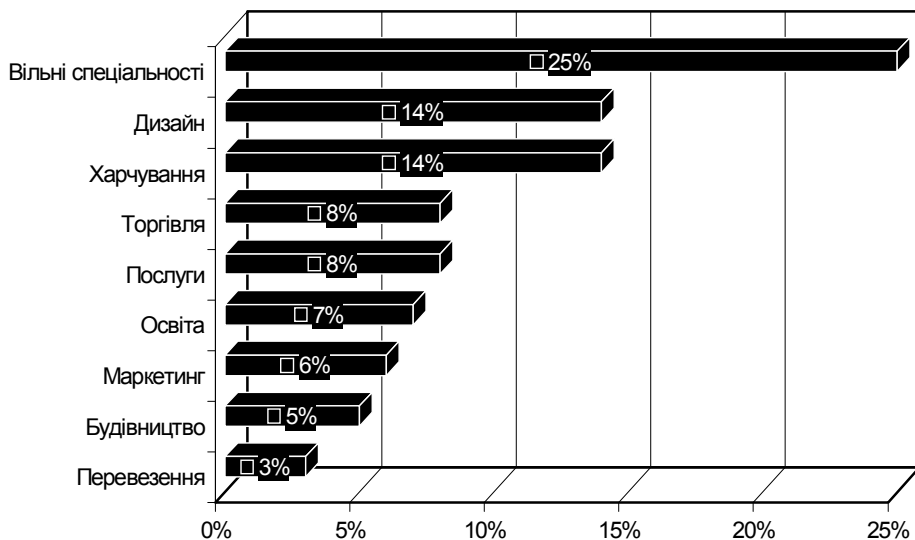

Рисунок. Малий бізнес в Ізраїлі за галузями

Управління є самостійною некомерційною організацією; до правління входять представники міністерств, економічних і суспільних організацій, які не лише розробляють і приймають програми підтримки малого і середнього бізнесу, але і пильно стежать за їхнім виконанням і не дають Управлінню перетворитися на черговий бюрократичний орган. Діяльність цієї інституції фінансується міністерством промисловості, торгівлі і працевлаштування.

Управління – загальнодержавна структура з низкою філій у регіонах і в конкретних галузях. Свої програми Управління реалізує через центри підтримки ділової ініціативи (далі – Центри), розташовані по всій країні, що надають бізнесменам всесторонню допомогу, – у створенні й веденні бізнесу, його розширенні й розвитку, а в критичних ситуаціях – у запобіганні закриттю. Головні функції Управління:

- розроблення державної політики з підтримки малого і середнього бізнесу та її реалізація; розроблення і практичне впровадження методів підтримки малого і середнього бізнесу;

- координація діяльності всіх установ і організацій, що займаються проблемами малого і середнього бізнесу; створення місцевих і окружних центрів підтримки ділової ініціативи, надання їм відповідної допомоги;

- розроблення законодавчих пропозицій у галузі малого і середнього бізнесу, інструктаж і роз’яснювальна робота з питань створення підприємств малого і середнього бізнесу й управління ними;

- організація курсів і семінарів, пов’язаних зі створенням і веденням бізнесу;
- забезпечення підприємців інформацією на основі різних баз даних та сприяння в створенні фондів підтримки малого і середнього бізнесу [7, с. 146–147].

Дрібний бізнес допомагає працевлаштувати значну частину іммігрантів і тим самим робить свій внесок у підтримку високих темпів зростання на початковому етапі прискореного економічного розвитку через забезпечення повної зайнятості.

Фонд підтримки і розвитку малого бізнесу (далі – Фонд), створений міністерствами фінансів та промисловості й торгівлі з метою надання допомоги у створенні й розширенні малого бізнесу в усіх галузях господарства, а також для стимулювання створення нових робочих місць. Позики Фонду надаються на підставі бізнес-планів, а керує ним від Управління спеціальна координаційна комісія, в якій представлені: відділ фінансування міністерства промисловості і торгівлі, Бюджетне управління міністерства фінансів, а також безпосередньо Управління. Максимальна сума кредиту, що надається Фондом, – 500 тис. шекелів на п'ять років. Умови здобуття кредиту: кількість працівників – не більше 70, річний обіг – до 5 млн доларів, кредит повинен використовуватися лише для створення нового або для розширення бізнесу. Внесок власника бізнесу у створення або розширення справи повинен складати не менше 25 % від суми кредиту, наданого йому із засобів Фонду.

Умови Фонду періодично уточнюються, тому зацікавленим в отриманні позики слід ознайомитися з ними до подання заяви. Крім того, в Ізраїлі функціонує ціла низка цільових фондів, загальнодержавних і регіональних, призначених для підтримки підприємницької діяльності [9].

Окрім послуг, що надаються підприємцям, є низка послуг, що надаються сектору малого і середнього бізнесу безпосередньо міністерством промисловості, торгівлі і працевлаштування. Серед них: технологічні теплиці, бізнес-тренінги, інформаційне обслуговування тощо.

Технологічні теплиці під керівництвом головного вченого міністерства промисловості, торгівлі і працевлаштування, які створено в Ізраїлі протягом двох останніх десятиріч, є структурами, що дозволяють підприємцям-початківцям, як старожилам, так і новим репатріантам, реалізувати перспективні технологічні ідеї, що нерідко приводить до створення нового бізнесу і появи на ринку нових товарів [3].

Проект бізнес-тренінгу включає теоретичні (на рівні консультацій) і практичні (консалтинг) заняття в конкретних фірмах, де підприємці-початківці опановують навички професійного управління бізнесом. Підприємству, за умовами проекту, надається до 150 годин консультацій кваліфікованих і відомих в ізраїльських ділових колах фахівців. Тематика консультацій: загальне і фінансове керівництво, фінансовий контроль, управління виробництвом і маркетинг, інформаційні та комп'ютерні системи, кадри. Заявки на навчання подаються в Центри або районним координаторам. Міністерство промисловості, торгівлі і працевлаштування фінансує діяльність консультантів в розмірі 75 %. У межах усіх Центрів діє окремо програма навчання власників бізнесу, в яких працює до чотирьох осіб [6].

Державою створена система інформаційного обслуговування малого і середнього бізнесу. Малі та середні підприємства функціонують на ринку, для якого характерна жорстка конкуренція, і їхня здатність вистояти й досягти успіху багато в чому залежить від наявності інформації, необхідної для ухвалення рішень. “Добути” цю інформацію буває дуже непросто, доступ до неї ускладнений і нерідко вимагає значних витрат часу й коштів. У зв'язку з цим Управління прийняло рішення

створити Центр інформації – з метою збору і систематизації інформаційного матеріалу, що здатний зацікавити підприємців і власників невеликих підприємств і що надається їм на пільгових умовах. Інформаційні послуги надаються підприємцям за допомогою Центрів. Тематика пропонованої інформації: маркетингові дослідження на місцевому ринку; тендери в Ізраїлі; джерела фінансування; банки установ та організацій; індекси і капіталовкладення; етапи створення бізнесу; інформація про потенційних партнерів, клієнтів тощо; ділова інформація та ін. [2].

Методичний центр надає допомогу підприємствам, що діють у сфері малого і середнього бізнесу. Суть допомоги в наданні їм (у масштабах всієї країни) конкретних інструкцій з керівництва бізнесом. Фахівці центру заздалегідь аналізують ситуацію на підприємствах і відповідно до своїх висновків розробляють спеціальні програми інструктажу. Завдання Управління в цій сфері – координувати роботу, пропонувати методичним центрам нові інструкції, розробляти програми інструктажу і бізнес-тренінгу, вивчення допоміжних наочних посібників, надаючи все це в розпорядження консультантів, інструкторів і викладачів курсів.

Особливу увагу методичні центри приділяють створенню навчальних програм для недосвідчених підприємців, що зайнялися бізнесом порівняно недавно; для демобілізованих військовослужбовців, що відкрили власну справу; для ще не знайомих з умовами і законами місцевого ринку нових репатріантів; для жінок, що володіють або управляють бізнесом; для тих, хто хоче підвищити свій професійний рівень тощо.

Методичні центри використовують сьогодні нові ефективні інструменти допомоги приватним підприємцям і власникам підприємств, що відносяться до сфери малого і середнього бізнесу. Зокрема, це є комп'ютерна програма “Мій бізнес” (івритом і російською мовою), яка навчає професійному управлінню всіма аспектами бізнесу; брошури (також івритом та арабською), що охоплюють практично всі головні розділи бізнес-тематики, курс із підготовки малого бізнесу до участі в тендерах.

Одне із завдань Управління – поширення інформації про ці послуги серед широких верств населення. Чим більше людей дізнається про роботу вказаних відомств у цілях посилення сектора малого і середнього бізнесу, тим більша вірогідність, що ця діяльність приведе до бажаних результатів і що малий і середній бізнес, розвиваючись, сприятиме розквіту економіки країни. Не менш важливо, з точки зору фахівців Управління, домогтися підтримки у вирішенні даних проблем преси, впливових у державі ділових кіл і громадської думки.

Відомо, що в периферійних районах малий бізнес стикається з більшими, ніж у центрі країни, труднощами. Враховуючи це, Управління всіляко допомагає приватним підприємцям і підприємствам, що діють у віддалених від центру регіонах, тобто надає особливу допомогу малому і середньому бізнесу в регіонах.

Регіонам також надається першочергове сприяння у створенні Центрів, допомога в межах спеціальних програм міністерства промисловості і торгівлі, у наданні кредитів з різних фондів, у тому числі приватних, у пошуку інвестицій, у фінансуванні будівництва торговельно-промислових зон тощо.

Системи підтримки малого і середнього бізнесу в усьому світі розглядаються

сьогодні як чинник, що стимулює зростання зайнятості й розвиток економіки. Саме це стало причиною розширення діяльності міжнародних організацій, що функціонують у галузі малого і середнього бізнесу, і зміцнення контактів між ними. Ця тенденція рівною мірою характерна і для Ізраїлю, тому в зв'язку з цим Управління розробило *програму міжнародної діяльності*, що включає: встановлення дружніх взаємин і підписання спільних договорів у цілях підтримки малого і середнього бізнесу; обмін делегаціями; просування спільних проєктів, що розробляються фахівцями Ізраїлю і сусідніх країн; участь у міжнародних конгресах і конференціях із питань підтримки і розвитку малого і середнього бізнесу. Особлива увага до регіональних програмних систем (OECD-FEED, MEDARME), мета яких – обмін інформацією про інструменти підтримки малого і середнього бізнесу як найбільш динамічного сектора економіки, що швидко розвивається.

Серед додаткових аспектів діяльності з підтримки сектора малого і середнього бізнесу *проєкт “НІЦОЦ” – інновації і творче ведення бізнесу*. Сучасне господарство дуже динамічне, воно вимагає постійного вдосконалення бізнесу і залучення нових інструментів для зростання і розвитку. Унаслідок цього компаніям і підприємствам доводиться робити різні кроки з метою всесторонньої модернізації виробництва. Реалізацією проєкту “НІЦОЦ” займаються Управління, міністерство промисловості, торгівлі і працевлаштування, інститут “Ієрушалаїм”. Основне завдання – допомогти підприємствам домогтися успіхів за допомогою кваліфікованих консультацій. Частково проєкт фінансується Європейським Союзом. Він призначений для фірм і підприємств, власники і керівники яких володіють діловими і технічними здібностями і прагнуть до зростання і підвищення конкурентоспроможності своїх виробництв. Консультації субсидуються в розмірі 75 %.

Програма підтримки приватного підприємництва розроблена і в міністерстві абсорбції з метою створення бази допомоги і сприятливого ділового середовища для підприємців-репатріантів. Завдання програми:

1. Знайомство репатріантів з діловим світом країни; надання ним інструментів і ресурсів, необхідних для реалізації їхніх підприємницьких здібностей.
2. Розвиток у масштабах країни системи ділового консалтингу, підвищення кваліфікації та бізнес-супроводу; допомога в розробленні й реалізації ідей; підтримка бізнес-проєктів, що діють.
3. Допомога в забезпеченні початкового капіталу для відкриття нового бізнесу; розвиток ділових можливостей.
4. Розвиток програм бізнес-тренінгу і галузевих проєктів, що є базою для просування приватного підприємництва репатріантів.

Підтримка ділової ініціативи репатріантів міністерством абсорбції здійснюється через регіональні Центри (МАТІ) і Асоціацію підприємців Ізраїлю (АПІ) [8].

Отже, малий бізнес має особливе суспільно-економічне значення для розвитку місцевих громад і регіонів: завдяки йому позбавляються від економічного ризику, викликаного “прикріпленням до одного підприємства” (таке явище приводить до кабальної залежності багатьох людей, усього місцевого бюджету від якого-небудь одного великого заводу або фабрики). Тобто розвиток малого і середнього бізнесу

стабілізує розвиток кожної місцевої громади чи регіону, забезпечує їхню дієвість та самостійність.

Вагомий внесок малого бізнесу в економіку країни полягає в підтримці високого рівня конкуренції на ринку товарів і послуг. Малі підприємства розширюють ринок праці, роблять його різноманітним, отже, сприяють діловій активності. Вони відіграють центральну роль у формуванні економічного потенціалу країни і в зміні суспільного та економічного статусу регіонів і громад. Усі економічно сильні держави мають розвинену інфраструктуру малого і середнього бізнесу. Щобільше, рівень розвитку цієї інфраструктури може розглядатися як економічний індикатор демократичного розвитку, адже малий бізнес дозволяє широким верствам населення спробувати свої сили на терені підприємництва, “повертаючи” свій борг демократії створенням нових робочих місць.

Усвідомлення ролі малого бізнесу в оперативному і відносно невитратному вирішенні проблеми зайнятості, у тому числі зайнятості репатріантів, зумовило виникнення структур, що надають підтримку малому бізнесу на місцевому рівні за рахунок суспільних, державних, приватних, подеколи і благодійних джерел. Ця система підтримки малого і середнього бізнесу зробила істотний внесок у подолання безробіття, посприявши створенню десятків тисяч робочих місць [4, с. 206–209]. Висока концентрація виробництва і капіталу поєднується в Ізраїлі зі збереженням величезної маси дрібних і середніх компаній, на які припадає понад половина робочої сили, зайнятої у промисловості та сфері послуг. Ця група вельми неоднорідна: сюди входять і дрібні ремісничі майстерні кустарного типу, і добре устатковані, вузькоспеціалізовані дрібні й середні компанії, що виконують субпідрядні роботи для крупних фірм. Циркулюючи тут, розрізнені індивідуальні капітали часто міняють власників. Але цей полюс економічної системи Ізраїлю стійкіший і численіший за складом, ніж у більшості інших індустріально розвинених країн. Малі компанії міцно пов’язані з великими корпораціями субпідрядними, фінансовими, побутовими та іншими зв’язками [5, с. 485–486]. Цей досвід відносно молодій країні, що всього за 60 років побудувала ефективні демократичну й економічну системи, є корисним для України та потребує детального вивчення у сфері створення нормативно-правових та економічних умов, запровадження досвіду державної підтримки малого і середнього бізнесу, що в перспективі утвердить середній клас як панівний та зміцнить соціальну рівновагу в суспільстві.

Література:

1. Бізнес в Ізраїлі. Бізнес з Ізраїлем / Асоціація підприємств Ізраїлю. – Тель-Авів, 2008.
2. Бізнес в Ізраїлі. Довідник підприємця. – Вид. 4-те / Асоціація підприємств Ізраїлю. – Тель-Авів, 2007.
3. Ворона П. В. Особливості програми технологічних інкубаторів Ізраїлю як державної підтримки бізнесових проєктів та ініціатив на сучасному етапі / П. В. Ворона, А. М. Мучник // Наук. вісн. Полтав. ун-ту споживчої кооперації України. – 2009. – № 2 (33). – С. 17–22. – (Серія “Економічні науки”).

4. *Епштейн А. Д.* Суспільство і політика сучасного Ізраїлю. “Гешарім” Єрусалим 5762, “Мости культури” / А. Д. Епштейн, А. В. Епштейн. – М., 2002.
5. *Звягельська І. Д.* Держава Ізраїль / І. Д. Звягельська, Т. А. Карасова, А. В. Федорченко. – М. : ІВ РАН, 2005.
6. Програма “ТНУФА”. – Режим доступу : <http://www.il4u.org.il /Israel/boutIsrael/Immigration/Work/Specialist/ProgramTnufa.htm>.
7. Путівник підприємця : довід. посіб. для ділових людей в Ізраїлі / Асоціація підприємств Ізраїлю. – Тель-Авів, 1999.
8. Частное предпринимательство. – Режим доступу : [rhttp://www.2binisrael.org.il](http://www.2binisrael.org.il)

Надійшла до редколегії 29.01.2010 р.